

בס"ד. שיחת ש"פ וארא, מבה"ח שבט, ה'תשכ"ד.

בלתי מוגה

א. שמה של פרשת השבוע — "וארא" — הוא על שם התחלתה [אף שאין זו ההתחלה ממש, כי אם לאחר ההקדמה ד"וידבר אלקים גו"י¹, "דיבר אתו משפט ("וידבר" דייקא, שהוא לשון קשה²) על שהקשה לדבר ולומר למה³ הרעותה לעם הזה"] — "וארא אל אברהם וגו"י⁴, וממשיך בכתוב⁵: "וגם הקימותי את בריתי גו"י", "וגם אני שמעתי גו"י", "כמו שהצבתי והעמדתי הברית, יש לי לקיים, לפיכך שמעתי את נאקת בני" הנואקים אשר מצרים מעבידים אותם, ואזכור אותו הברית, כי בברית בין הבתרים אמרתי לו (לאברהם) וגם⁶ את הגוי אשר יעבודו דן אנכי".

אך צריך להבין⁷ מה שמפרש רש"י⁸, ש"אמר לו הקב"ה למשה, חבל על דאבדין ולא משתכחין, יש לי להתאונן על מיתת האבות .. (ש)לא הרהרו אחר מדותי, ואתה אמרת למה הרעותה⁹:"

(א) מהו החסרון בדברי משה להקב"ה "למה הרעותה לעם הזה" — הרי ענינו של משה הוא שכל, ובלשון הקבלה והחסידות: ספירת החכמה, שזהו גם כללות ענין התורה (שכל וחכמה) שנקראת ע"ש משה, כמ"ש¹⁰ "זכרו תורת משה עבדי", וע"פ שכל, חכמה דקדושה — אכן יש מקום לשאלה "למה הרעותה גו"י". וא"כ, למה התרעם הקב"ה על שאלה זו, "דיבר אתו משפט כו"י", ואמר לו "חבל על דאבדין ולא משתכחין כו"י"?

(ב) בשביל מה מספרת לנו התורה ש"דיבר אתו משפט כו"י" — דלכאורה מבהיל הדבר, שהרי איתא בגמרא¹¹: "אפשר בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב .. בגנות צדיקים דיבר הכתוב", וא"כ, למה נתפרש בתושב"כ בנוגע למשה רבינו, רעיא מהימנא, "וידבר אלקים אל משה", "דיבר אתו משפט כו"י"; במקום זה הי' לו להקב"ה לומר תיכף ומיד המענה — "וארא אל אברהם גו"י וגם הקימותי את בריתי גו"י וגם אני שמעתי וגו"י"!

1) ריש פרשתנו (ו, ב) ובפרש"י.	תשכ"ב בתחלתה (תו"מ חל"ב ע' 373 ואילך).
2) פי' הרא"ם. ועוד.	וש"נ.
3) ס"פ שמות (ה, כב).	8) פרשתנו שם, ט.
4) פרשתנו שם, ג.	9) ראה גם לקו"ש חט"ז ע' 47 ואילך.
5) שם, ד"ה ובפרש"י.	10) מלאכי ג, כב. וראה שבת פט, א.
6) לך לך טו, יד.	שמור"ר פ"ל, ד. וש"נ.
7) ראה גם שיחת ש"פ וארא, ר"ח שבט	11) ב"ב כג, א.

ב. גם צריך להבין בנוגע להוראה בעבודת האדם:

איך אפשר לומר בנוגע להאבות "חבל על דאבדין ולא משתכחין" — הרי איתא בתנודב"א¹² "שכל אחד ואחד מישראל חייב לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב", ובודאי היו כאלו מבנ"י שמעשיהם אכן הגיעו למעשי אברהם יצחק ויעקב, ובפרט ע"פ מאמר רו"ל¹³ "אין דור שאין בו כאברהם כו' כיעקב"?

ויש להוסיף בזה, ע"פ הידוע שכל עניני בני" במשך כל הדורות כלולים ונמשכים מהדור שיצא ממצרים,

— וכמובן ממ"ש רבינו הזקן¹⁴ בביאור דיוק לשון הכתוב¹⁵ "אלה מסעי בני ישראל", "שהוא לשון רבים. . הרי מארץ מצרים הוא רק יציאה ונסיעה ראשונה שנסעו מרעמסס לסוכות", ש"כל המ"ב מסעות נק' הכל אשר יצאו מארץ מצרים. . עד חנייתם בירדן ירחו", ויתירה מזה, כפי שמבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר¹⁶ מ"ש¹⁷ "כימי צאתך מארץ מצרים גו'", "כימי לשון רבים"¹⁸, ש"מזמן יציאת מצרים (בשנת בת"מ"ח) עד גאולה העתידה לבוא בב"א הם ימי צאתך מארץ מצרים" —

ואם בנוגע לדור זה — שהי' "דור דעה"¹⁹ — אומר הקב"ה ביחס להאבות "חבל על דאבדין ולא משתכחין", עאכו"כ בנוגע לכל הדורות שלאח"ז.

ואעפ"כ אמרו רו"ל "אין דור שאין בו כאברהם כו' כיעקב".

ג. ובהקדם כללות ענינם של האבות ומשה רבינו — שהם "משבעה רועים הממשיכים חיות ואלקות לכללות נשמות ישראל, שלכן נקראים בשם רועים, ומשרע"ה הוא כללות כולם ונק' רעיא מהימנא כו"²⁰, שמזה מובן, שהענינים שלהם נמשכים בכאו"א מישראל.

ובפרטיות יותר, יש חילוק בין ענינם של האבות (שאוודותם אמר הקב"ה "חבל על דאבדין ולא משתכחין") לענינו של משה רבינו.

ויובן ע"פ דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר במאמר ד"ה החודש הזה לכם היש"ת²¹ (מאמר הראשון בענין הגאולה שנאמר בארצות-הברית), ש"אברהם

(17) מיכה ז, טו.

(18) ראה גם זח"ג קעו, א.

(19) ראה ויק"ר פ"ט, א. במדבר פ"ט, ג.

וש"נ.

(20) תניא רפמ"ב.

(21) פ"ט (סה"מ היש"ת ע' 29 ואילך).

(12) רבא — רפכ"ה.

(13) ב"ר פנ"ו, ז.

(14) לקו"ת מסעי פח, ג ואילך.

(15) ר"פ מסעי.

(16) רד"ה כימי צאתך תש"ח (סה"מ תש"ח

ע' 159).

הוא הראשון ומרע"ה הוא השביעי .. מעלתו .. שהוא השביעי לראשון, ולכן הנה בכל עוצם גודל מעלתו של מרע"ה אשר אותו בחר ה' לגואל ראשון, כתיב²² ויאמר משה משה ויאמר הנני, ואיתא במדרש²³ זש"ה²⁴ ובמקום גדולים אל תעמוד, שלא ישתווה עצמו לאברהם אע"ה, דאע"ה הי' הראשון שהמשיך גילוי אלקות בעולם ע"י עבודתו לפרסם אלקותו ית' בעולם כו" (כפי שדרשו רז"ל²⁵ על הפסוק²⁶ "ויקרא שם בשם ה'", "אל תקרי ויקרא אלא ויקריא, מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב וכו'").

וממשיך לבאר "ההפרש בין המס"נ דרע"ק שאמר מתי יבוא לידי ואקיימנו²⁷, שחפץ במס"נ לטובת עצמו מצד גודל הענין שבמס"נ, ואע"ה המס"נ שלו הי' רק על ענין פרסום אלקות בעולם בעצמו, לכן הנה ר"ע הי' לו עונג בהצער שלו, כי בזה נתמלא מבוקשו למסור נפשו על אלקות, ואע"ה הי' לו צער מזה שנחבש בבית האסורים²⁸ .. לפי שנתבטל מעבודתו לפרסם אלקותו ית' בעולם".

ומסיים: "ולהיותו הראשון שהמשיך גילוי אלקות בעולם, הנה משה שהי' שביעי לאברהם הוא חביב וכו'".

ויש לומר בביאור המשך הדברים — דלכאורה מה שייך לכאן ענין המס"נ דר"ע²⁹ — שגם החילוק שבין אברהם אבינו למשה רבינו הוא ע"ד החילוק שבין אברהם אבינו לר"ע.

ד. ובהקדם השייכות של משה רבינו לר"ע:

איתא בגמרא³⁰ שכאשר הקב"ה הראה למשה את ר"ע "שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות", אמר משה רבינו להקב"ה, "יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי", היינו, שמשה רבינו טען שהתורה ראוי' להינתן ע"י ר"ע.

וכן מובן גם מדברי הגמרא במסכת סנהדרין³¹ בנוגע לתושבע"פ — "כולהו אליבא דר"ע"; והרי גם עיקר ענינו של משה רבינו הוא תורה שבע"פ דוקא, כי, תושב"כ ניתנה מלמעלה באופן ש"לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו"³², ואילו ענינו של משה רבינו בתורה הוא — "כל מה שתלמיד

28) ראה ב"ב צא, א. פרדר"א פכ"ו.

29) ראה גם תר"מ ח"ב ס"ע 194.

30) מנחות כט, ב.

31) פו, רע"א.

32) פ' ראה יג, א.

22) שמות ג, ד.

23) דב"ר פ"ב, ז.

24) משלי כה, ו.

25) סוטה יו"ד, סע"א ואילך.

26) וירא כא, לג.

27) ברכות סא, ב.

ותיק עתיד לחדש" (שאף ש"ניתן למשה מסיני"³³, הרי גם לאחר הנתונה צריך התלמיד ותיק לחדש זאת³⁴), החל מהתלמיד (המקבל) הראשון, משה רבינו, שמוסיף ומחדש בתורה, שענין זה שייך בתושבע"פ דוקא.

[ולהעיר: גם בתושב"כ ישנה הפעולה של משה רבינו — ענין הכתיבה, כמארו"ל ש"הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע"³⁵; אבל עיקר פעולתו של משה רבינו בתורה היא בתושבע"פ — שבה ישנו ענין החידוש, "מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש"].

וכיון שעיקר ענינו של ר"ע הו"ע התורה, ענין השכל והחכמה, שבזה מודגש גם ענין התענוג — היו כל עניני עבודתו מתוך תענוג, ועד שגם המס"ג שלו היתה מתוך תענוג.

ועפ"ז מובן גם החילוק שבין משה רבינו לאברהם אבינו — שאצל משה רבינו שענינו תורה, ה"ג גם ענין המס"ג באופן של תענוג, כמו אצל ר"ע; משא"כ אצל אברהם אבינו היתה מס"ג כשלעצמה, ללא תענוג, היינו, ללא התערבות המציאות שלו.

וזהו מש"ג למשה רבינו "במקום גדולים"³⁶ אל תעמוד", "חבל על דאבדין ולא משתכחין", ש"לא הרהרו אחר מדותי, ואתה אמרת למה הרעותה" — שאצל האבות ה"ג ענין הביטול בתכלית ללא התערבות השכל כו', משא"כ אצל משה רבינו, שמצד התערבות השכל ה"ג מקום לשאלה "למה הרעותה" (וכמו השאלה שנשאלה בנוגע לר"ע: "זו תורה וזו שכרה"²⁷).

ה. וביאור הענין³⁷:

לכאורה אינו מובן מה היתה שאלת משה "למה הרעותה" — הרי בודאי ידע שבברית בין הבתרים אמר הקב"ה לאברהם "כי גר יהי זרעך גו' ועבדום וענו אותם גו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול"³⁸, והיינו, שיש צורך בשעבוד מצרים בתור הכנה שע"ז יוכל להיות הגילוי דמתן-תורה³⁹, וא"כ, מהי השאלה "למה הרעותה"?

והביאור בזה — ששאלת משה היתה (לא על עצם ענין הגלות,

הוא בעולם האצילות, וגדולה היא למעלה מעולם האצילות (ראה לקו"ת עקב יז, סע"ד ואילך. ובכ"מ).

(37) מכאן ואילך — תוכן וקיצור בלבד (המו"ז).

(38) לך לך טו, יג"ד.

(39) ראה תו"א פרשתנו נו, ד. ובכ"מ.

(33) ראה מגילה יט, ב. ירושלמי פאה פ"ב ה"ד. שמו"ר רפמ"ז. ועוד.

(34) ראה לקו"ש ח"ט ע' 252 ואילך. וש"נ.

(35) ב"ב טו, א. וש"נ. הובא בפרש"י עה"ת ברכה לד, ה.

(36) נתבאר גם הדיוק "גדולים" —

ש"גדולה" היא למעלה מ"חסד", כידוע שחסד

אלא) "למה הרעותה", כי: מצד ההבטחה דברית בין הבתרים הי' יכול להיות ענין הגלות כמו שהי' בימי האבות באופן ש"גר יהי' זרעך בארץ לא להם", ועי"ז יצאו גם ידי חובת "ועבדום וענו אותם"; וזוהי השאלה "למה הרעותה" — שיוצרך להיות ענין הגלות באופן של קושי השעבוד במצרים!?

וזהו גם הדיוק "למה זה שלחתיני" (שלחת אותי) — כי, אילו היו האבות בחיים, הי' נמשך ענין הגלות כפי שהי' בימיהם, ע"י הגירות "בארץ לא להם", ולא הי' צורך במעמד ומצב ד"הרעותה", כמו עתה, בזמנו של משה.

ובתור תשובה על השאלה "למה הרעותה" — אמר הקב"ה למשה "חבל על דאבדין ולא משתכחין":

לגבי מדריגת האבות (ומזה מובן גם בנוגע לכללות הדור, כי "בתר רישא גופא אזיל"⁴⁰) — שאצלם הי' ענין של מס"נ ללא תענוג, כמו המס"נ דאברהם — הנה גם במעמד ומצב של גירות "בארץ לא להם", מרגישים כבר את צער הגלות, ולכן הרי זה נחשב כמו "ועבדום וענו אותם"; משא"כ לאח"ז, בדורו של משה — שאצלו הי' ענין המס"נ כמו אצל ר"ע — לא הספיק ענין הגירות "בארץ לא להם", אלא הוצרך להיות הענין ד"עבדום וענו אותם" כפשוטו, ע"י שעבוד מצרים.

[בסיום השיחה דובר בענין "והאיש משה עניו מאד וגו'"⁴¹, שעיקר ענין הענווה הי' בראותו את המס"נ בדור דעקבתא דמשיחא⁴², שהיא בדוגמת המס"נ דאברהם אבינו].

* * *

ו. דובר (בקשר לכ"ד טבת) אודות השולחן-ערוך של רבינו הזקן, שנדפס רק לאחרי הסתלקותו, ואילו מה שנדפס בחייו הי' בעילום שם המחבר, ובזה גופא — ספר התניא, ולפנ"ז — הלכות תלמוד תורה (שהרי הסדר הוא שקודם צ"ל נגלה דתורה, ואח"כ תורת החסידות)⁴³, החל מהחיוב "על האב ללמד את בנו הקטן תורה .. משיתחיל לדבר מלמדו תורה"⁴⁴ צוה לנו משה וגו'", והיינו, שאין להמתין עד שהילד יגדל ויתפתח בשכלו, ואז ישתדלו להתאים את התורה לשכלו, אלא כבר

(43) ראה גם תו"מ חל"ו ריש ע' 6. וש"נ.

(44) ברכה לג, ד.

(40) עירובין מא, א. וראה סוטה מה, ב.

(41) בהעלותך יב, ג.

(42) ראה תו"מ חל"ד ריש ע' 328. וש"נ.

בקטנותו, עוד לפני ששייך להבנה והשגה, צריכים להתחיל ללמדו תורה, כפי שהיא באופן של ירושה — "מורשה", שגם תינוק יורש הכל⁴⁵.

ז. דובר גם אודות זמן כתיבת השו"ע:

בהקדמת השו"ע מסופר ש"היתה התחלתו בהיותו יושב בשבת תחמוני במקום תחנות של הרב הקדוש הנ"ל (הרב המגיד), שם הואיל באר את התורה בהלכות ציצית והלכות פסח, ושניהם נגמרו שמה כו", "ובמיעוט שנים ב' נגמר זה החיבור על אורח חיים"; אך שם לא נתפרש בנוגע לשאר חלקי השו"ע.

אמנם, ממ"ש בדיני הלוואה⁴⁶ ש"שנת השמיטה היתה שנת תקמ"ד", מוכח, שעד שנת שמיטה הבאה, שנת תקנ"א, נסתיימה כבר כתיבת השו"ע, שהרי הלכות אלו (דיני הלוואה) שבהם מזכיר ש"שנת השמיטה היתה שנת תקמ"ד" (ועכצ"ל שנכתבו לאחר תקמ"ד ולפני תקנ"א) הם בחלק חושן משפט, ומסתבר לומר שכתבת השו"ע היתה ע"פ סדר: אורח חיים, יורה דעה ואח"כ חושן משפט.

ח. בהמשך לזה דובר גם אודות המהדורא תניינא של השו"ע על ארבעת הסימנים הראשונים של השו"ע, והשינויים שבה לגבי המהדורא קמא — שבמהדור"ק נמשך רבינו הזקן כמעט לגמרי אחרי לשון הב"י, משא"כ במהדור"ת.

וכפי שרואים מיד בסעיף הראשון, שבמהדור"ק מתחיל רבינו הזקן — כלשון הב"י — "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו"; ואילו במהדור"ת מתחיל — כלשון הטור — "יהודא בן תימא אומר הוי עז כנמר וכו'".

וצריך להבין:

(א) השולחן-ערוך הוא ספר של פסקי דינים (ובשו"ע של רבינו הזקן — פסקי דינים עם טעמיהם), והרי אין דרך השו"ע להעתיק לשון המשנה, ומה גם להזכיר את שם בעל המאמר, ובנדו"ד, "יהודא בן תימא", שיחידאה הוא. וא"כ, למה מתחיל רבינו הזקן במהדור"ת "יהודא בן תימא אומר כו'"?

(ב) למה מפרש רבינו הזקן רק את שני הענינים ד"עז כנמר" ("שלא להתבייש כו'") ו"גבור כארי" ("להתגבר על יצרו"), ואינו ממשיך לפרש גם את שני הענינים שביניהם — כבטור — "קל כנשר" ו"רץ כצבי"?

45) ראה נדה מד, רע"א (במשנה). וש"נ.

46) סל"ו.

ג) גם בענין "גבור כארי" — הנה בטור מקדים ההוראה הכללית ד"גבור כארי" שהוא "כנגד הלב .. שתחזק לבך בעבודתו", ואילו רבינו הזקן מפרש רק את ההוראה הפרטית — "להתגבר על יצרו .. לקום משינתו כו"?

ד) מדוע מקדים רבינו הזקן "שלא להתבייש מפני בני אדם המלעיגים" לפני שכותב ש"צריך כל אדם בבוקר .. לקום משינתו כו" — דלכאורה מתאים יותר להקדים ענין הקימה משינתו, שזוהי התחלת עבודת היום, וכמו במהדו"ק שכותב תחילה "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו", ורק לאחר"ז — בסעיף ג' — כותב "ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו"?

ה) בסיום הסעיף כותב רבינו הזקן "שיהא הוא מעורר השחר, כמ"ש⁴⁷ אעירה שחר .. ואין השחר מעיר אותי" (כבטור)⁴⁸, ואילו במהדו"ק כותב רבינו הזקן רק "שיהא הוא מעורר השחר" (כמו הב"י), ואינו מוסיף השלילה ש"אין השחר מעיר אותי"?

ט. ונקודת הביאור בזה:

כללות החילוק בין מהדו"ק למהדו"ת הוא — שמהדו"ת קרובה יותר בסגנונה ובתוכנה לקבלה וחסידות.

וזהו שמתחיל ב"יהודא בן תימא כו"⁴⁹ — כי: (א) "יהודא" הוא מלשון הודאה, שמורה על ההודאה לה⁵⁰, והרי בכל ענין צריך להתחיל בהודאה לה', כדאיתא בתנ"כ⁵¹ "חייב אדם שיברך .. לשמו של הקב"ה על כל מה שבאות לו לאדם", (ב) בשם "יהודה" ישנם כל ד' אותיות שם הוי"ו⁵², ובתוספת אות ד', שמורה על העולם שמעלים ומסתיר על גילוי אלקות [כמובן מביאור הצ"צ⁵³ בענין החילוק שבין האותיות ה' וד' בנוגע ל"צדקה", אותיות צדק ה', שמאות ד' נעשה ה', ועד"ז בנוגע ל"פרי עץ הדר"⁵⁴ (שבו יש גם אות ר' שלמטה אפילו מאות ד'⁵⁵)], והיינו, שגם את ההעלם וההסתור של העולם צריך להעלות ולחבר לשם הוי", שזהו כללות תוכן השו"ע, שההנהגה בעולם תהי' ע"פ תומ"צ.

(47) תהלים נז, ט.

(48) ענין זה נתבאר בארוכה בשיחת ש"פ

תשא ס"ב (תו"מ חל"ט ע' 187). וש"נ.

(49) ראה גם לקו"ש חט"ו ע' 256. חכ"א

ע' 282. חכ"ו ע' 29.

(50) ראה תו"א ר"פ ויגש ור"פ ויחי.

(51) רבא — פי"ח.

(52) ראה סוטה יו"ד, ב. לו, ב.

(53) אוה"ת שה"ש (כרך א) ע' רצג.

(54) אמור כג, מ.

(55) ראה גם "רשימות" חוברת קטו

בסופה. וש"נ.

ועפ"ז מוכן גם מה שמתחיל בענין "עז כנמר", "שלא להתבייש מפני בני אדם המלעיגים" — כי, אע"פ שהתחלת העבודה בפועל היא "להתגבר על יצרו כארי לקום משינתו כו'", הנה עוד קודם לזה צריך להיות ענין העזות שלא להתבייש כו', היינו, שלא להתפעל כלל מההעלם וההסתר של העולם, שלא יחשיב אותו למציאות כלל, ואז יוכל להתחיל עבודתו בכירור העולם לעשותו כלי לאלקות.

ולכן מזכיר הביאור בענין ד"עז כנמר" (אף שאינו מבאר הענין ד"קל כנשר ורץ כצבי", וביאור הכללי ד"גבור כארי" — שאינם שייכים להשכמת הבוקר), כיון שזהו היסוד לכללות ענין העבודה⁵⁶.

* * *

י. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה וארא אל אברהם גו'.

* * *

יא. דובר אודות הענין ד"בא אל פרעה"⁵⁷ (שקורין במנחה), כמבואר בזהר⁵⁸ דיוק הלשון "בא אל פרעה", דלכאורה, "לך אל פרעה מבעי לי", כיון שמשה רבינו התיירא לילך אל פרעה, "תנינא . . תקיפא", והי' צריך לנתינת כח מיוחדת כו'. ובהמשך לזה דיבר אודות המס"נ של אדמו"ר מהוריי"צ, בעל ההילולא דחודש שבט, שמתברך ביום הש"ק זה.

56) ראה גם אג"ק חל"ב ס"ע נה ואילך.

58) ח"ב לר, א.

57) ר"פ בא.